

Kézai Petra Kinga^{3,4}

A magyar startup vállalkozások válságtűrő képessége – egy kvalitatív kutatás eredményei startup vállalkozók körében folytatott strukturált mélyinterjúk alapján

A tanulmány a magyar startup vállalkozások válságtűrő képességét vizsgálja a koronavírus okozta járvány következtében bekövetkezett változásokra fókuszálva. A kutatás első felében szakirodalmi áttekintés alapján definiálja a startup fogalmat, majd összegzi a magyar, illetve a visegrádi országok vállalkozásvédelmi intézkedéseit, különös tekintettel a startupokra vonatkozóan. A kvalitatív elemzés eredményeit startup alapítókkal (n=22) készült félig strukturált mélyinterjú adta. A kutatás eredményeképpen megállapítást nyert, hogy a gazdasági válság nyertesei az IT-szektorban, az egészségügyben, az e-kereskedelem és a digitális oktatásban, ugyanakkor a nagy vesztesek a turizmusban és vendéglátásban tevékeny startupok. A válság pozitív hatásaként egyfajta megtisztulást zajlott a startupok körében, így az életképes vállalkozások túlélték a válságot a különböző vállalkozásvédelmi támogatásoknak köszönhetően. Kulcsszavak: startup, innovatív vállalkozások, COVID-19, gazdasági hatások, Magyarország,

The crisis resilience of Hungarian startups - results of a qualitative research based on in-depth interviews with startup entrepreneurs

The study examines the crisis resilience of Hungarian startups, focusing on the changes caused by the coronavirus epidemic. In the first half of the study, the concept of a startup is defined, followed by a summary of the measures taken by Hungarian and Visegrad countries to protect enterprises with a special focus on startups. The qualitative analysis was based on a semi-structured in-depth interviews (n=22) with startup founders. The research found that the epidemic did not have an uniformly negative impact on startup entrepreneurship. The winners of the economic crisis are startups in IT, healthcare, e-commerce and digital education, while the big losers are startups in tourism and hospitality. The positive impact of the crisis has been a cleansing of startups, with viable businesses surviving the crisis thanks to various business support schemes.

Keywords: startup, innovative enterprises, COVID-19, economic impacts, Hungary

JEL kód: L26, M13, O52

<https://doi.org/10.32976/stratfuz.2024.2>

Bevezetés

A 21. században a vállalkozói lét fejlesztése minden ország gazdasági fejlődésének a kulcsa (Illés et al., 2015). Különösen fontos a kelet-közép-európai régióban a hosszú távú növekedés és láthatóság elérése érdekében az innováció vezérelt vállalkozások (IDE=innovation driven enterprises) (Aulette, 2013) támogatása, amelyek kiugrási lehetőséget jelentenek hazánk számára (Gál & Lux, 2022). Korunk tudás alapú gazdaságában az innováció tekinthető a gazdaság hajtóerejének (Budden et al. 2021), amely az abban rejlő magas kockázat következtében a találmányok piaci bevezetése formalizált szervezetek, főként startupok által valósulnak meg (Lányi 2017; Budden & Murray 2019). Vagyis a startup vállalkozások az innováció előállításának a leghatékonyabb forrásai, azok fejlesztése nem pusztán egy lehetőség a sok közül egy társadalom számára, hanem kötelezettség” (Nagy 2020, 11). A startup

³ egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar Vezetéstudományi és Marketing Tanszék; Email: kezai.petra.kinga@sze.hu

⁴ tudományos segédmunkatárs, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály; E-mail: kezai.petra@krtk.hu

vállalkozások egyrészt a munkahelyteremtés zászlóshajói (OECD 2013; S. Gubik 2020), másrészt viszont a legebezhetőbbek közé tartoznak, mivel számos váratlan kihívással, mint például a lecsökkent kereslettel/kínálattal szembesülnek mind vállalati, mind szervezeti oldalon (Davis–Thilagalaj, 2021). Mivel a startupok a jövő reménységei, de ugyanakkor a recesszió első áldozatai is, ezért vizsgálatuk fontos és időszerű.

Jelen kutatás a magyar startup vállalkozások válság-, illetve sokktűrő képességét kívánja feltárni a gazdasági krízis idején. A tanulmány célja, hogy bemutassa a startup vállalkozások helyzetét, feltárja a bekövetkezett változásokat, illetve irányt mutasson a dekonjunktúra utáni időszakban a gazdaság újraindítása során, mely támogatásokra van szüksége ezen vállalkozásoknak, hogy pozitív eredményeikkel ismét hozzájárulnak a térség gazdaságához.

A tanulmány szerkezete tekintetében az első részben a startup fogalom értelmezése után bemutatja a viseigrádi országok (továbbiakban V4) vállalkozástámogatási intézkedéseit, majd szakértői mélyinterjúkkal (n=22) vizsgálja a magyar startupok válság- és sokktűrő képességét, majd a megfogalmazott eredmények alapján következtetéseket, illetve a kutatás korlátait foglalja össze, végül a jövőbeli kutatási irányok kijelölésével zárul.

Szakirodalmi háttér

Startup fogalom értelmezése Magyarországon

Kutatáshoz nélkülözhetetlen a startup fogalom megjelenésének és jelentésének tisztázása. Magyarországon csak 2008 után jelentek meg a startup vállalkozások (Márkus, 2016). A szakirodalomban számos meghatározást találni a fogalom értelmezésére, azonban mivel a magyar nyelvben nincsen olyan szó, amely visszaadná a „startup” jelentéstartalmát, így inkább a szakértők körülírják az ismérveit. A startup eredetileg a kezdő vállalkozást jelölte, de jelentése mára változott, hiszen olyan tőzsdén jegyzett vállalatokat is startupként emlegetnek, mint a Google vagy a Facebook (Kézai–Konczosné Szombathelyi, 2020). 2014-ben a Nemzeti Innovációs Hivatal által megjelentetett Mi a startup? című kiadványában az alábbiak szerint foglalták össze a startup-vállalkozások legfőbb jellemzőit (1. táblázat).

1. táblázat: A startup nyolc legfontosabb ismérve

Table 1: The eight key characteristics of a startup

1. Korai életszakasz és kis méret
2. Nagy növekedési potenciál
3. Innovativitás, új, áttörő ötlet vagy technológia
4. Cél a globális piac
5. Nagy bizonytalanság
6. Jellegzetes munkakultúra és szellemiség
7. Sajátos finanszírozási igények és problémák
8. Speciális ágazat

Forrás: Saját szerkesztés a NIH (2014) alapján.

A legmegfelelőbb hazai meghatározást a Digitális Jólét Program adta (Molnár, 2021), amely szerint „a startup nagy növekedési potenciállal rendelkező új céget jelent, vagy olyan projekt-csapatot, amely a vállalkozássá válás vagy a piacra lépés folyamatán indul el” (Miniszterelnökség, 2016: 22). Majd 2017-ben kormányrendelet is született a startup-vállalkozásokkal kapcsolatban (331/2017. XI. 9. Korm. rendelet 1.§), melyben a startupok korai fázisú vállalkozásként jelentek meg. Az azóta eltelt években hazánkban számos kutató mélyrehatóan vizsgálta a startup vállalkozások definiálásának problémáit és a kutatásuk kapcsán felmerülő nehézségeket: Jáki és szerzőtársai (2019), Csákné–Radácsi (2019a), Csákné et al. (2019), Csákné et al. (2020), Makai–Vasa (2020); Molnár (2021); Karsai (2019, 2020, 2021).

Ahogy Karsai (2020) fogalmazott a startupok azaz a rendkívül gyors növekedésre képes, innovatív terméket vagy szolgáltatást kifejlesztő fiatal vállalkozások, amelyek még nem léptek termékeikkel a piacra, árbevételrel alig vagy egyáltalán nem rendelkeznek, s vagyonelemek hiányában hitelek felvételéhez sem tudnak a bankoknak komoly fedezetet felajánlani. Összességében a startup tehát a kis- és középvállalkozások azon csoportja, amely fiatal, rendkívül innovatív technológiákat és/vagy üzleti modelleket alkalmaz és jelentős növekedésre törekvő vállalkozás, ami megegyezik Kollmann et al. (2016) definíciójával. Jelen tanulmány ezen definíció mentén vizsgálja a startup vállalkozásokat.

Vállalkozásvédelmi intézkedések a visegrádi országokban

A kutatás következő lépéseként megvizsgáltuk a kialakult gazdasági recesszió negatív hatásainak enyhítésére a bevezetett vállalkozásvédelmi intézkedéseket, amelyek támogatni kívánták a vállalkozásokat. 2020. március 11-én Európában elsőként az Európai Bizottság tett közé egy felhívást, amely kimondottan a startup vállalkozások támogatását szolgálta. A támogatás forrását az Európai Innovációs Tanács alapja biztosította azonnal lehívható 164 millió Euró összegben (Európai Bizottság, 2020), amelyet a koronavírus kitörésének leküzdésével, kezelésével, tesztelésével foglalkozó startupok és innovatív kkv-k pályázhatták meg (Európai Bizottság, 2020). A pályázati kiírás szerint az Európai Bizottság többek között a startup vállalkozásoktól is várta az egészségügyi válságra a megoldást. Ezt követően az egyes országok kormányai is hasonló startup programokat indítottak el (Biró, 2022).

A V4 országokban bevezetett vállalkozásvédelmi intézkedéseket az 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A vállalkozásvédelmi intézkedések a visegrádi országokban

Table 2: Business protection measures in the Visegrad countries

Támogatás		Csehország	Lengyelország	Szlovákia	Magyarország
Vissza nem térítendő támogatások	Állami támogatások	mezőgazdasági erdőgazdálkodási élelmiszeripari szektor	támogatási csomag 15% jövedelemcsökkenést szenvedett vállalkozásoknak „Pénzügyi pajzs”-ként ismert törvény KKV-knak. Pénzügyi pajzs nagyvállalatoknak mezőgazdasági szektor	bérleti díj támogatás KKV-k számára	versenyképesség növelésére strukturális alapok felhasználása a koronavírus-járvány miatt átmeneti pénzügyi nehézségekkel küzdő vállalkozásoknak agrárminisztérium hatáskörébe tartozó Széchenyi hitelprogramokhoz kapcsolódó díjtámogatás minisztériumok „ernyőprogramjai” kompenzációs támogatási program egészségügyi és K+F program
	Innováció támogatás	“Czech Rise Up Program Czech Rise UP 2.0.” Technology Program Covid	Startupok számára türelmi idő a hitel és tőketámogatások visszafizetésére “Startup Poland program”	“Hack the Crisis Slovakia” program	COVIDEA ötlet és startup verseny
	Egyéb vállalkozás védelmi támogatások	50% bérletidíj támogatás Covid-Sport program Helyi kultúramegőrzésre Kulturális és kreatív ipar támogatása	mikrohitelek kötelező tartalékráta csökkentése ár és árreplafon a védekező szempontjából fontos termékekre mezőgazdasági és élelmiszeripari szektorban dolgozók támogatása	adminisztratív terhek csökkentése munkaügyi szabályok enyhítése kilakoltatási monatórium	munkahelyteremtő bértámogatás
Állami hitelek és hitelgaranciák		Covid Prága hitelprogram COVID I-III. hitelprogram KKV-knak kamatmentes hitel Cseh export hitelügynökség hitelprogramja Hiteltörlesztési lehetőség mezőgazdasági termelőknek	„Kriszis-elleni pajzs”-ként ismert törvény kedvezőbb adóbevallási szabályok észt típusú társasági adó (Estonian CIT) befizetési rendszer	állami hitelgarancia programok kilenc hónapos hiteltörlesztési moratóriumot	hitelfizetési monatórium kezességvállalási programok (MFB, Garantica, AVHGA) kedvezményes hitelek városi és egyéb tőkealapok EXIM kárenyhítő programok 2020 MFB Koronavírus- mentőcsomag: (MFB krízishitel, Hiventures KKV Mentőprogram és Hiventures Startup Mentőprogram)
Adó- és járulékfizetésekkel kapcsolatos támogatások		10-15% Áfa csökkentés (szálláshely, kulturális, sport és wellness szolgáltatások) útdíjhasználati díj csökkentése 25% (szállítványozás) Szállítványozás jövedéki adó visszatérítése Liberation Package I-III. (adóbevallások határidejének elengedése)		kedvezmény az egészségügyi, társadalombiztosítási járulékok, a jövedelemadó-előleg fizetésére	K+F munkakörben dolgozók bértámogatási programja adó és járulékmentesség a légiipari vállalkozások számára

Forrás: Országgyűlés Hivatala (2020), MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) (2020), KPMG (2020), Tóth (2020), NKFIH (2020); CSEH KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA (2020); SLOVAK STARTUP (2020); STARTUP POLAND (2020) alapján saját szerkesztés

Mind a négy országban alapvetően hasonló, három különböző támogatási formát alkalmaztak: a *vissza nem térítendő támogatásokat*: ezek az állami támogatások, az innováció támogatás és az egyéb vállalkozásvédelmi támogatások; *az állami hitelek és hitelgaranciákat*, valamint az *adó- és járulékfizetésekkel kapcsolatos támogatásokat* (Országgyűlés Hivatala, 2020). Kimondottan a startup vállalkozások támogatására pedig minden egyes V4 ország saját startup támogatási programot indított el. Elsőként mindössze 3 héttel az európai uniós felhívást követően 2020. április 2-án Csehországban jelentették be a Czech Rise Up Program I.-et, amelyet még további két program követett (CSEH KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA, 2020). Majd Szlovákiában 2020. április 3-án indult el a Crisis Slovakia Program (SLOVAK STARTUP, 2020). A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal 2020. április 24-én hirdette meg az összesen 60 millió forint összdíjazású COVIDEA ötlet és startupversenyt, amelyre egyszerűsített online formában érkeztek be jellemzően egészségügyi és orvostudományi, informatikai és digitalizációs, a digitális oktatás és HR szakterületen tevékeny pályázatok (NKFIH, 2020). A V4 országok közül utolsóként Lengyelországban 2020. május 4-én a lengyel kormány is bejelentette, hogy 200 millió zloty értékben támogatja a startup vállalkozásokat az elindult Startup Poland Program (STARTUP POLAND, 2020).

Módszertan és minta

A hazai helyzet értelmezése érdekében huszonkettő félig strukturált egyéni mélyinterjú készítettünk, amelynek a módszertanához Babbie (2021) munkáját használtuk. A résztvevők kiválasztásában nem a matematikai statisztikai reprezentativitás, hanem sokkal inkább a potenciális adatok gazdagsága volt az alapvető szempont, ezért az alanyok kiválasztása hálóba módszerrel történt. A megfelelő interjúalanyok kiválasztásában a lokális startup-rendezvényeken (Sarány, 2022) történt bemutatkozások segítettek (StartITup Győr Egyesület által szervezett eseményeken). A szakértői interjúk 2021. május és 2022. november között Google Meet felületen kerültek rögzítésre. A 3. táblázat összefoglalja a szakértők pozícióját, vállalkozásának telephelyét és fő tevékenységét a Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere (TEÁOR'08) alapján.

3. táblázat: A mélyinterjú alanyok, pozíciója, vállalkozásuk telephelye és fő tevékenysége

Table 3: Interviewees' position and their business location and main activity

Szakértő	Pozíció	Startup telephely	TEÁOR Kód '08
1	Alapító	Balatonszárszó	2571 Evőeszköz gyártás
2	Társalapító	Budapest	6201 Számítógépes programozás
3	Alapító	Budapest	Non-profit szervezet (célja a magyar startup ökoszisztéma fejlesztése)
4	Alapító	Budapest	6201 Számítógépes programozás
5	Alapító	Budapest	6619 Egyéb pénzügyi kiegészítő tevékenység
6	Alapító	Budapest	6201 Számítógépes programozás
7	Társalapító	Budapest	6201 Számítógépes programozás
8	Társalapító	Budapest	5610 Éttermi, mozgó vendéglátás
9	Társalapító	Budapest	6209 Egyéb információ-technológiai szolgáltatás
10	Alapító	Debrecen	7111 Építészmérnöki tevékenység

11	Alapító	Győr	7112 Mérnöki tevékenység, műszaki tanácsadás
12	Alapító	Győr	7112 Mérnöki tevékenység, műszaki tanácsadás
13	Alapító	Győrújbarát	6201 Számítógépes programozás
14	Alapító	Hédervár	7420 Fényképezés
15	Alapító	Hódmezővásárhely	7219 Egyéb természettudományi, műszaki kutatás, fejlesztés
16	Társalapító	Lovas	9003 Alkotóművészet
17	Alapító	Mosonmagyaróvár	1624 Tároló fatermék gyártása
18	Alapító	Nagytarcsa	6201 Számítógépes programozás
19	Társalapító	Pannonhalma	1089 M.n.s. egyéb élelmiszer gyártása
20	Alapító	Pécs	6311 Adatfeldolgozás, web-hozszing szolgáltatás
21	Társalapító	Solymár	4651 Számítógép, periféria, szoftver nagykereskedelme
22	Alapító	Szeged	7112 Mérnöki tevékenység, műszaki tanácsadás

Forrás: Saját szerkesztés

Az interjúk során konstruktivista szemléletnek megfelelően aktív interjúzást választottunk (Holstein–Gubrium, 1995). Az interjú alanyok és a kérdező egyenlő partnerekként alkotják meg a jelentést, a tudás teremtésében úgynevezett utazó interjú során közösen vesznek részt (Brinkmann–Kvale, 2015). A válaszadónak lehetősége van visszakérdezni, a kérdezőnek pedig – elkerülve saját interpretációjának előtérbe helyezését – helyben újra értelmezni azokat a válaszokat, amelyek esetleg nem egyértelműek a számára (Brinkmann–Kvale, 2015).

Az interjú fonala tíz kérdés köré épült fel, amelyek az 1. sz. mellékletben találhatóak. A 45-60 perces online interjúkból átirat készült, amelynek elemzése során Brinkmann–Kvale (2015) elemzési technikái közül az ad hoc elemzési módszert alkalmaztuk. A konkrét eljárás helyett a kutatási témakörhöz illeszkedő saját elemzési módot alakítottunk ki. Az interjú során elhangzott információkat a már ismert, továbbá az elemzés során ismertté vált kontextusban értelmeztük, azaz a szereplők perspektívája találkozott más interjúrésztvevők interpretációjával és az elemzőével is Brinkmann–Kvale (2015).

Az elemzés során intrakódolást alkalmaztunk, tehát az interjúkat egyenként elemeztük, majd összefoglaló értelmezést végeztünk el. Az interjúk eredményei alapján tizenegy, egymást nem kizáró kategóriát alakítottunk ki, amelyek az interjú kérdésekből eredeztethetők, illetve további néhány kategória még kiemelkedett az interjúkból. Végetetül az irányok találkozásaként a jelentéstartalmak összességére Kvale (1996) nyomán került sor.

Eredmények

A koronavírusjárvány okozta recesszió egyértelműen növekvő bizonytalanságot okozott világszerte a társadalmak, a gazdaságok és a vállalkozói tevékenységek számára. Az interjúalanyok által kiemelt fontos hatásokat a 4. táblázat foglalja össze.

4. táblázat: A válság hatása a startupokra az interjúk alapján

Table 4: Impact of the crisis on startups based on interviews

Hatás +/-	Faktor	Szakértők válaszai
+	Flexibilitás	"Ha időben reagálnak, túlélhették volna."(6. szakértő)
+	Időfaktor	„Most van időnk és fókuszunk a tervezés megújítására.” (1,5,8. szakértők) „Több idő maradt a finomhangolásra” (4. szakértő). „Átgondoltuk üzleti modellünket és termékünket.” (3, 8, 9, 10 szakértők) A járvány nélkül a kereslet túl hirtelen, túl nagy lett volna, és nem lett volna időnk fejleszteni termékeinket/szolgáltatásainkat. Sok megrendelést veszítettünk volna, és éppen ellenkezőleg, volt időnk javítani.” (5. szakértő)
+	Kreativitás	„Látom, hogy a járvány inspirálja az embereket; mindenki kreatív megoldásokat keresett a fokozott online jelenlét ellenére.” (7. szakértő)
+	Megtisztulás a startup piacon	„Az életképes startupok életben maradtak, és a kockázati tőkebefektetők segítettek nekik, amikor szükségük volt rájuk, míg az életképtelen startupok nem kaptak utófinanszírozást” (3. szakértő)
+	Megváltozott fogyasztói szokások	"Sokan lassítottak és átgondoltál túlzott fogyasztási szokásaikat, és egy fenntarthatóbb életmódra tértek át.” (4. szakértő)
+	Új lehetőségek	„Táv munka, home office, a digitális gazdaságra gyakorolt hatásával példátlan lehetőségeket teremtett a cégek számára.” (2., 4, 5. szakértők)
-/+	Szektorális különbségek	„A járvány nyertesei az IT-startupok, az egészségügyi (medtech, healthtech), az e-kereskedelem és logisztika, valamint a digitális oktatással foglalkozó startupok.” (2, 5. szakértők) A nagy vesztesek a turizmus és a vendéglátás ágazatai, állapította meg.” (6. szakértő).
-	Bizonytalanság	„Minden vállalkozó óvatosabb lett.” (1, 10. szakértők)
-	Mentális nyomás	„A legnagyobb nehézséget számomra a bezártság jelentette.” (1, 4. szakértők)
-	Egyenlőtlen verseny a nemek között	„A nőket jobban érinti a járvány.” (4, 8, 10. szakértők). „Láthatatlan munka a nőknél.” (4, 5. szakértők)
-	Személyes jelenlét hiánya	„Nehézséget okozott, hogy online is fenn tudjuk tartani a kialakult kis közösségünket.” (5. szakértő) „Nincsenek rendezvények és nincsen lehetőség a személyes találkozókra.” (1-10. szakértők)

Forrás: saját szerkesztés

Összességében a mélyinterjúk megerősítették a korábbi kutatások (Design Terminál, 2020; Kuckertz et al., 2020, 2021; MKIK GVI, 2020; Szepesi –Pogácsás, 2021; Aldianto et al., 2021, Sass et al., 2022) eredményeit, amely szerint a startupok válságtűrőképessége nem mutat egységes képet. *Számos negatív hatás*, mint a *bizonytalanság* – mivel folyamatosan változó környezethez kellett alkalmazkodni; a *mentális nyomás* – folyamatos alkalmazkodás okozta stressz mentális terhet jelentett. „Először a sokk és ijedtség, majd egyfajta belekényelmesedés az

otthonlét világába (már akinek ezt a privilegizált helyzete engedte), majd ezután pont az otthonlét monotonitása, családosok esetén a magánélet és a munka összehangolása kiégésszerű tüneteket okozott sokaknál. Már-már megváltásként várták a pandémia végét!” (3. szakértő). Negatív következményként jelölték meg továbbá a *személyes jelenlét hiányát* – az online térbe helyezték át a kapcsolattartást, illetve a *nőkre gyakorolt nagyobb teher volt jellemző*. A nemek közti különbségként Wenham et al. (2020). illetve Pratty (2020) véleménye szerint abból eredeztethető, hogy a nők nagyobb valószínűséggel indítanak vállalkozásokat a dekonjunkcióra által jobban érintett iparágakban, mint például a kiskereskedelem, a vendéglátásban és a szabadidős tevékenységekben. Másik okként a "láthatatlan munkát" látják, ami az otthoni munka és dolgozó női feladatok kettősségéből adódik. Ez különösen jellemző volt koronavírus járvány okozta lezárások idején.

A krízis egyértelműen a számos negatív hatása mellett *pozitív hatásokkal* is járt, amelyek közül kiemelendő az *új lehetőségek* megjelenése – itt gondoljunk csak az online oktatás megjelenésére; a *flexibilitás* – vagyis folyamatosan alkalmazkodni kell a változó környezethez; a *kreativitás* – az állandó változásra új, *kreatív megoldásokat* kell kínálniuk a vállalkozásoknak. Valamint az *idő tényező*: több idő áll rendelkezésre a termék/szolgáltatás finomhangolására. Ugyanakkor a startupok között a recesszió egy *megtisztulást* hozott, hiszen számos vállalkozástámogatási támogatás segítette az életképes startupokat.

Az interjúalanyok egyetértettek a StartupBlink (2021) jelentésével, miszerint a koronavírus okozta járvány minden következményével együtt a távmunkára és a digitális gazdaságra gyakorolt hatásával példátlan lehetőségeket teremtett a városok és országok számára. Ezen lehetőségek kihasználása tovább fejlesztheti az egyes vállalkozói (startup) ökoszisztémákat.

A vizsgálat eredményeként megállapítást nyert, hogy a dekonjunkcióra startupokra gyakorolt hatásának különbözősége *szektorális alapokon* nyugszik. A legnagyobb mértékű visszaesések az idegenforgalom, a kreatív és kulturális iparhoz kapcsolódó tevékenységek, valamint a személyes kontaktusra épülő szolgáltatások körében következtek be, ugyanakkor Szepesi és Pogácsás (2021) kiemelték továbbá a gépjármű kereskedelmet és az elektronikai fókuszú gyártási területeket egyaránt. A recesszió nyertesinek számítanak ugyanakkor az informatikához, a házhozzállításhoz, vagy az egészségügy kiszolgálásához kapcsolódó tevékenységek, de ide sorolható még a mezőgazdaság, az élelmiszeripar is.

Végezetül arra a kérdésre, hogy mit üzennek a jövő startup vállalkozóinak, alapvetően négy témakörben érkeztek válaszok: a szervezeti kultúra fejlesztése, a pénzügy, termék/szolgáltatás fejlesztése és a tudásmenedzsment témákat emelték ki (5. táblázat). A válaszadók az alábbi négy területet tartják a startup vállalkozások kapcsán kulcsfontosságúnak.

5. táblázat: A válaszadók tanácsai a jövőbeli startup vállalkozóknak

Table 5: Interviewees' advice for future startup entrepreneurs

Szervezetfejlesztés és kultúra	Pénzügy	Termék/szolgáltatás fejlesztés	Tudásmenedzsment
Építsd fel a csapatodat bőlesen és hagyd őket dolgozni!	Ne állj meg, menj tovább!	Ha megvan: bevált üzleti ötlet és technológia, hajrá!	Nem lehetünk elég kemények!
A dolgok ritkán történnek egyik napról a másikra	Minden időt és költséget kétszer kell kiszámítani	Dolgozz keményen és soha ne add fel és minden lehetséges!	Gondolkozz, mielőtt cselekszel. Aztán gondolkodj még egy kicsit!
A startup vállalkozás, olyan, mint egy maraton, még akkor is, ha inkább néha sprintnek tűnik	A kockázati tőkebevonással felmerül a veszély, hogy elveszíted az irányítást a startupodban!	Dolgozz kísérletekben és készíts életképes prototípust (MVP)!	Légy innovatív és gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!

Szervezetfejlesztés és kultúra	Pénzügy	Termék/szolgáltatás fejlesztés	Tudásmenedzsment
A startup vállalkozás egy napi 24 órás munka!	Győződj meg arról, hogy magaddal szemben is felelős vagy - gondold a saját jólétedre és jövedelmedre, mielőtt a bolygónk összes problémáját megoldanád!	Építsd és teszteld a termékedet, majd építsd át és teszteld újra, amíg nem működik	Nyitottnak kell lenni, és a startup vállalkozáshoz minden szakterületbe (marketing, IT, menedzsment, piacelemzés stb.) bele kell tanulni!
Legalább Minimum 3 év eltelik, amíg várni kell a csodát!	Nem szabad feladni!		

Forrás: Saját szerkesztés.

A mai kor startup vállalkozói jövőbeli társaiknak négy témakörben: szervezetfejlesztés/kultúra, pénzügy, termék/szolgáltatás fejlesztés és tudásmenedzsment kapcsán kívántak tanácsot adni. A válaszadók ezt a négy területet tartják a startup vállalkozások kapcsán kulcsfontosságúnak.

Következtetések, korlátok és további kutatási irányok

A tanulmányunk következtetései a következők:

- Mivel világszerte elfogadott, hogy a nemzeti innovációs képesség komoly részben a startup-vállalkozások sikeres létrejöttén múlik, így az Európai Unió (pl. Jeremie programmal), illetve az egyes országok is sajátos programokkal támogatták azokat. Majd a koronavírus-járvány kitörése és a kialakult recesszió okozta finanszírozási akadályok leküzdésére az európai uniós mintát követve *innovációt támogató programokat indítottak a V4 országok* – mint például Csehországban a Czech Rise up Program, Szlovákiában a Hack the Crisis Slovakia verseny, Lengyelországban a Startup Poland Program, illetve hazánkban COVIDEA ötlet és startupverseny. *Országokként eltérő, de jellegét tekintve hasonló vállalkozásvédelmi intézkedéseket hoztak.* Ilyen intézkedések közé tartoznak a vissza nem térítendő támogatások, mint állami, innováció és egyéb vállalkozásvédelmi támogatások, valamint állami hitelek és hitelgaranciák, továbbá adó- és járulékfizetésekkel kapcsolatos támogatások.
- Annak ellenére, hogy a kutatás eredményeképpen a válság pozitív hatásaként értékelték a *startupok tisztulását és természetes szelekcióját*, Magyarország kormánya az elmúlt években több indirekt és direkt állami kockázati tőkeprogrammal igen aktívan vállalt szerepet. Ezen jelentős állami dominancia fenntartása hosszú távon viszont megakadályozhatja a startup-szektor fejlődését, vagyis a piac természetes szelekciós mechanizmusa nem tud tisztán érvényesülni, így ahogy Karsai (2021) figyelmeztet a regionális fejlődés hosszú távon elmaradhat.
- Megvizsgálva a magyar startup vállalkozások sokk- és válságtűrő képességét, a dekonjunktúra, akárcsak a COVID-járvány, nem volt egységesen negatív hatással az induló innovatív vállalkozásokra. *A magyar startup vállalkozások válságtűrő képessége alapvetően szektorális különbségeket mutat.* A kvalitatív kutatásunk eredménye, hasonlóan Juhász–Szabó (2021) és Nyikos–Soha–Béres (2021) eredményeihez a gazdasági válság nyertesei az IT-szektorban, az egészségügyben (Medtech és health tech), az e-kereskedelemben és a digitális oktatásban tevékenykedő vállalkozások. A nagy vesztesek a vendéglátás és a turizmus területén működő startupok.

A kutatás eredményeinek alkalmazhatóságát természetesen korlátozhatja, hogy a kvalitatív felmérés csak a magyar startup vállalkozásokra terjedt ki. További kutatási irányként a kutatás

kiterjeszhető területileg a kelet-közép-európai nagyrégióra. Érdemes feltárni továbbá, hogy mely városok szolgálnak startup központként a pandémia előtt és után az adott térségben, illetve hol és milyen intézkedések támogatták a gazdasági közösségek kialakulását – ezzel megerősítve a vállalkozói ökoszisztéma megközelítését –, vagy kapcsolódnak az iparfejlesztéshez, ami annak útfüggségét támasztaná alá.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás 147353 számú „A hazai startup vállalkozások és az ökoszisztéma felsőoktatási vonatkozásának vizsgálata nemzetközi jó gyakorlatok alapján” című OTKA pályázat keretében valósult meg.

Irodalomjegyzék

- 331/2017. (XI. 9.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdés
- ALDIANTO L, ANGGADWITA G, PERMATASARI A, MIRZANTI IR, WILLIAMSON IO. (2021): Toward a Business Resilience Framework for Startups. *Sustainability*. 13(6):3132. <https://doi.org/10.3390/su13063132>
- BABBIE, E. (2021): The basics of social research (15th ed.). Australia, Brasil, Mexico, Singapore, United Kingdom, United States: Cengage Learning.
- BIRÓ A. ZOLTÁN (2022): Székelyföldi térség–vidékkutatási kihívás. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 19(2), 5-18. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.16>
- BRINKMANN, S. –KVALE, S. (2015): InterViews. Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing. Sage Publications, Washington, DC.
- BUDDEN P. – MURRAY R. – UKUKU O. (2021): Differentiating Small Enterprises in the Innovation Economy: Start-ups, new SMEs & other Growth Ventures. Working Paper, MIT. https://innovation.mit.edu/assets/BuddenMurrayUkuku_SME-IDE_WorkingPaper_Jan2021.pdf
- BUDDEN P. –MURRAY R. (2019): An MIT Approach to Innovation: eco/systems, capacities & stakeholders. Working Paper, MIT. https://innovation.mit.edu/assets/BuddenMurray_An-MIT-Approach-to-Innovation2.pdf
- CSÁKNÉ FILEP JUDIT – RADÁCSI LÁSZLÓ (2019a): Start up, spin-off, freelancer? Ki kicsoda az induló vállalkozások között? In Kőszegi, Irén Rita (Ed.), III. Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia: Versenyképesség és innováció (pp. 940-944). Kecskemét, Magyarország: Neumann János Egyetem.
- CSÁKNÉ FILEP JUDIT – RADÁCSI LÁSZLÓ – SZENNAY ÁRON (2019): A magyar startup-vállalkozások nyomában. BGE Budapest LAB Working Paper Series 2-2019, Elérhető: https://budapestlab.hu/wp-content/uploads/2019/03/WP_2_2019_zart.pdf Letöltés ideje: 2021.03.13.
- CSÁKNÉ FILEP JUDIT – RADÁCSI LÁSZLÓ – TÍMÁR GIGI (2020): A magyar startup-vállalkozások túlélését és növekedését befolyásoló tényezők – szakértői interjúk tapasztalatai. *Vezetéstudomány*, 51 (1). pp. 16-31. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.01.02>
- DAVIS, J., – THILAGARAJ, A. (2021): India: Impact of Covid-19 on entrepreneurship and start-up ecosystem. *Wesleyan Journal of Research*, 14(1), pp. 115-120.
- DESIGN TERMINAL (2020): Startup Crisis Report. <https://designterminal.org/wp-content/uploads/2020/04/STARTUP-CRISIS-REPORT.pdf> Letöltés ideje: 2021.03.20.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2020): Applications welcome from startups and SMEs with innovative solutions to tackle coronavirus outbreak. European Commission,

- https://ec.europa.eu/info/news/startups-and-smes-innovative-solutions-welcome-2020-mar-13_en Megtekintés ideje: 2020.04.15.
- EURÓPAI STARTUP MONITOR (2015): www.europeanstartupmonitor.com Megtekintés ideje: 2019. 03.20.
- HOLSTEIN, A. JAMES – GUBRIUM, F. JABER (1995): The active interview. Qualitative Research Methods Series 37. A SAGE University Paper, Thousand Oaks, London [https://books.google.hu/books?hl=en&lr=&id=LgR3TjzCxf8C&oi=fnd&pg=IA2&dq=\(Holstein%E2%80%93Gubrium,+1995\)&ots=PBgFFj2xdC&sig=DU7TGQlypXUDyY70wJD8waAc8TI&redir_esc=y#v=onepage&q=\(Holstein%E2%80%93Gubrium%2C%201995\)&f=false](https://books.google.hu/books?hl=en&lr=&id=LgR3TjzCxf8C&oi=fnd&pg=IA2&dq=(Holstein%E2%80%93Gubrium,+1995)&ots=PBgFFj2xdC&sig=DU7TGQlypXUDyY70wJD8waAc8TI&redir_esc=y#v=onepage&q=(Holstein%E2%80%93Gubrium%2C%201995)&f=false)
- NKFIH (2016): <https://nkfih.gov.hu/covidea> Megtekintés ideje: 2021.03.05.
- CSEH KÖZTÁRSASÁG KORMÁNYA (2020): <https://www.vlada.cz/en/media-centrum/aktualne/measures-adopted-by-the-czech-government-against-coronavirus-180545/#economic> Megtekintés ideje: 2022.10.15.
- ILLÉS BÁLINT CSABA – DUNAY ANNA – JELONEK, DOROTA (2015): The entrepreneurship in Poland and in Hungary: future entrepreneurs education perspective. *Polish Journal of Management Studies*, 12. <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-44d4b849-2ffc-44a6-8dc4-f992bbaa1d72>
- JÁKI ERIKA – MOLNÁR ENDRE MIHÁLY – KÁDÁR BÉLA (2019): Characteristics and challenges of the Hungarian start-up ecosystem. *Budapest Management Review / Vezetéstudomány*, 50(5), pp. 2-12. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2019.05.01>
- JUHÁSZ PÉTER – SZABÓ ÁGNES (2021): A koronavírus-járvány okozta válság vállalati kockázati térképe az első hullám hazai tapasztalatai alapján. *Közgazdasági Szemle*, XVIII. évf., különszám, 126–153.
- KARSAI JUDIT (2019): Szakirodalmi áttekintés a korai fázisú, gyorsan növekvő innovatív vállalkozások tőkefinanszírozását segítő alternatív megoldásokról. *Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság Tudományi Intézet Műhelytanulmányok MT-DP-2019/22*. <http://real.mtak.hu/104501/1/MTDP1922.pdf> Megtekintés ideje: 2022.05.23.
- KARSAI JUDIT (2020): Startupok a koronavírus árnyékában. <https://kti.krtk.hu/koronavirus/karsai-judit-startupok-a-koronavirus-arnyekaban-2/12852/> Megtekintés ideje: 2022.07.14.
- KARSAI JUDIT (2021). A kockázati tőke gazdaságfejlesztő hatása Kelet-KözépEurópában. https://www.hvca.hu/documents/A_kock%C3%A1zati_t%C5%91ke_fejleszt%C5%91_szerepe_Kelet-K%C3%B6z%C3%A9p-Eur%C3%B3p%C3%A1ban_%281%29.pdf Megtekintés ideje? 2022.07.14.
- KÉZAI PETRA KINGA – KONCZOSNÉ SZOMBATHELYI MÁRTA (2020): Nők a startup-vállalkozások világában Magyarországon. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 51(10), pp. 51-62. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.10.05>
- KOLLMANN, T. – STÖCKMANN, C. – HENSELLEK, S. – KENSBOCK, J. (2016): European Startup Monitor 2016. http://europeanstartupmonitor.com/fileadmin/esm_2016/report/ESM_2016.pdf Megtekintés ideje: 2018.10.02.
- KPMG (2020): https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/hu/pdf/szakertoi_anyagok/osszefoglalo-az-allami-tamogatasokrol.pdf Megtekintés ideje: 2022.12.13.
- KUCKERTZ, A. – BRANDLE, L. (2021): Creative reconstruction: A structured literature review of the early empirical research on the COVID-19 crisis and entrepreneurship. *Management Review Quarterly*, 1-27. <https://doi.org/10.1007/s11301-021-00221-0>
- KUCKERTZ, A. – BRANDLE, L. – GAUDIG, A. – HINDERER, S. – REVES, C. A. M. – PROCHOTTA, A. – BERGER, E. S. (2020): Startups in times of crisis—A rapid

- response to the COVID-19 pandemic. *Journal of Business Venturing Insights*, 13, <https://doi.org/10.1016/j.jbvi.2020.e00169>
- KVALE, S. (1996): *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. SAGE Publications, Thousand Oaks, Kalifornia.
- LÁNYI BEATRIX (2017): A startup vállalkozók személyiségjellemzőinek hatása az innovatív piaci jelenlétre-különös tekintettel az egészségügyi és orvosi biotechnológiai ágazatra. *Közép-Európai Közlemények*, 10(2), 77-90.
- MINISZTERELNÖKSÉG (2016): <https://digitalisjoletprogram.hu/hu/tartalom/dss-magyarorszag-digitalis-startup-strategiaja> Megtekintés ideje: 2018.10.1.
- MAKAI ATTILA LAJOS – VASA LÁSZLÓ (2020): A felsőoktatási intézmények szerepe a startup cégek külföldi inkubációjában, *Külgügyi Szemle*, 19: (1) pp. 67-78.
- MÁRKUS MÓNKA (2016): Mérlegen a hazai start-upok. Logisztika-Informatika-Menedzsment Nemzetközi Tudományos Konferencia, Zalaegerszeg. http://publikaciotar.repositorium.unibge.hu/936/1/Ck_Markus.pdf Megtekintés ideje: 2020.09.01.
- MOLNÁR ENDRE MIHÁLY (2021): Az állami kockázati tőkebefektetők szerepe a startup-ökoszisztémában és befektetési preferenciáik. Doktori értekezés. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/1155/1/molnar_endre_dhu.pdf Megtekintés ideje: 2023.06.07.
- MKIK GVI (2020): A koronavírus-járvány gazdasági hatásai a magyarországi vállalkozások körében – érintettség és válságkezelő intézkedések. <https://gvi.hu/kutatas/628/a-koronavirus-jarvany-gazdasagi-hatasai-a-magyarorszag-i-vallalkozasok-koreben-2020-oktoberig-kapacitaskihaszaltsag-valsagkezezo-eszkozok-bervaltozasok-es-ertekesitesi-arak> Megtekintés ideje: 2021.07.01.
- NEMZETI INNOVÁCIÓS HIVATAL (NIH) (2017): Kaleidoszkóp. Mi a startup? 7. nih.gov.hu/download.php?docID=30433 Megtekintés ideje: 2020. 07.2.
- NYIKOS GYÖRGYI – SOHA BETTINA – BÉRES ATTILA (2021): Entrepreneurial resilience and firm performance during the COVID-19 crisis-evidence from Hungary. *Regional Statistics*, 11(3), 29-59. <https://doi.org/10.15196/RS110307>
- OECD (2013): <http://www.oecd.org/newsroom/innovation-support-for-young-firms-would-boost-job-creation.htm>
- ORSZÁGGYŰLÉS HIVATALA (2020): Vállalkozásvédelmi intézkedések járványhelyzetben egyes EU tagállamokba. https://www.parlament.hu/documents/10181/25287874/Elemzes_2020_COVID-19_vallalkozasvedelem.pdf/f8df28b7-7757-1709-efa8-482c17402028?t=1600425820799 Megtekintés ideje: 2022.12.30.
- PRATTY, F. (2020): Startups founded by women most affected by pandemic. Retrieved March 18, 2021, from <https://sifted.eu/articles/female-led-startups-pandemic/> Megtekintés ideje: 2021.03.18.
- SARÁNY ORSOLYA (2022). A média a gazdaságról. Elemzés egy regionális napilap példáján. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 19(2), 120-127. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.26>
- SASS MAGDOLNA –GÁL ZOLTÁN –S. GUBIK ANDREA –SZUNOMÁR ÁGNES–TÚRY GÁBOR (2022): A koronavírus-járvány kezelése a külföldi tulajdonú magyarországi vállalatoknál. *Közgazdasági Szemle*, 69(6), 758-780. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2022.6.758>
- S. GUBIK ÁGNES (2020): Entrepreneurship and Economic Growth – Conceptualization Choices in the Literature. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 17(1), 45-56. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2020.4>
- STARTUPBLINK (2021): <https://www.startupblink.com/blog/reports/>
- SZEPESI BALÁZS – POGÁCSÁS PÉTER (2021): A koronavírusjárvány hatása a magyar vállalkozásra.

- <https://ifka.hu/medias/970/akoronavirus-jarvanyhatasaamagyarvallalkozasokra.pdf>
Megtekintés ideje: 2021.07.01.
- TÓTH TIHAMÉR (2020): Állami támogatások versenyjoga a vírusválság idején. *Európai Tükör*, 2020/3. 55-73. <https://doi.org/10.32559/et.2020.3.3>
- WENHAM, C. – SMITH, J. – DAVIES, S. E. – FENG, H. – GRÉPIN, K. A. – HARMAN, S. – HERTEN-CRABB, A. – MORGAN, R. (2020): Women are most affected by pandemics—lessons from past outbreaks. *Nature*, 583(7815), 194-198.
- SLOVAK STARTUP (2020): www.slovakstartup.com/2020/04/02/hack-corona-crisis-slovakia-hackathon/ Megtekintés ideje: 2021.05.05

Melléklet: Félig strukturált mélyinterjú kérdések

1. Hogyan jellemezné a Covid-19 okozta világjárvány hatását a startup vállalkozására?
2. Voltak-e pozitív hatásai az elmúlt egy évben tapasztalt pandémiának?
 - a. Ha igen, milyen pozitív hatások, kérem, részletezze!
3. Milyen nehézségeket tapasztalt az elmúlt egy évben a Covid-19 okozta világjárvány alatt?
4. Elégedett-e a vállalkozása növekedésével az elmúlt egy év során? Kérem, értékelje az alábbi skálán: 1 (nem elégedett) -2 - 3 - 4 - 5 (nagyon elégedett! Válaszát kérem indokolja meg!
5. Melyek a jelenlegi legfőbb kihívásai a startup vállalkozásában?
 - a. Ezeket a kihívásokat, hogyan kívánja megoldani?
6. Milyen forrásokat kíván bevonni az elkövetkező egy évben a vállalkozásába?
7. Mit gondol, hogy a pandémia milyen hatással volt általánosságban a hazai és nemzetközi startupokra?
 - a. Van-e olyan szektor, amely a nyertese volt a járválynak?
 - b. Ha igen, mely szektor?
8. Lát-e különbséget abban, hogy egy női vagy férfi startup vállalkozót hogyan érintett a pandémia? (Női szerepek kapcsán?)
9. Hogy látja, növekedett vagy csökkent a startup vállalkozások indítására való hajlandóság? Általában, illetve a nők körében?
10. Mit üzen a jövő startup vállalkozóinak?